

Bojan Savić Ostojić

ŽOZEF ŽUBER ILI SEIZMOGRAFIJA MISLI

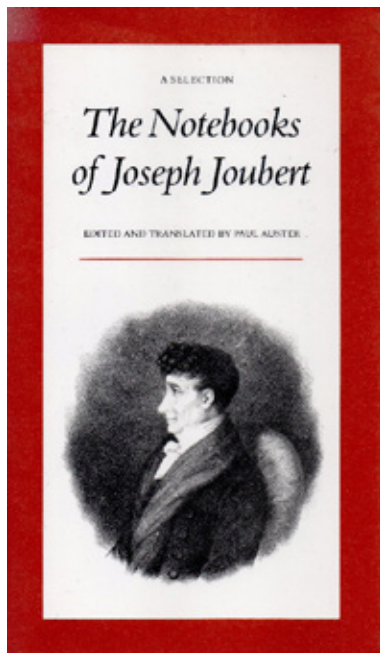
(Tefteri, feljton, druga epizoda)

Ono što se po pravilu vidi u svakoj svesci, a mahom je strano dnevnicima, jeste *progresija ideja*. Misao koja se na jednom kraju sveske samo natukne može se u nastavku ponovo pojaviti, prepisana, u vidu podsetnika ili razvijene ideje, pa i u više navrata, i malo-pomalo, kod onih vrednijih sveskopisaca, poprimiti dimenzije čitavih eseja. Kod onih nesklonijih elaboraciji, a često raspoloženih za pravljenje spiskova i rekapitulacija najvažnijeg među zabeleženim – upravo sam spontano opisao Kolridža – takve ideje se javljaju kao opsesivni lajtmotivi, često nezavisno od volje autora. Svako njihovo javljanje nije puko, nesvesno ponavljanje, do kakvog često dolazi u dnevniku, već prilika za retuširanje, nijansiranje, precizniju artikulaciju. To je neki vid poruke samom sebi, redovnom čitaocu napisanog. Dnevnici bi se, u poređenju sa ovim postupnim varijacijama u sveskama, mogli opisati kao groblja nepročitanih strana.

Repeticije sa variranjima tipične su za sve sveskopisce, ali naročito za Žozefa Žubera (*Joseph Joubert*, 1754–1824). Za ovog francuskog autora može se mirno reći da se jedini od zastupljenih u našem korpusu u punoj meri ostvario kao sveskopisac. Iako je nakon Žuberove smrti trebalo da prođe više od sto godina da bi njegove sveske izašle u izvornom obliku, u opsežnijem izdanju Andrea Bonijea (1938), a potom još pedeset da bi se olabavio kalup koji su autoru nametnuli prvi priređivači (pre svega kalup moraliste), Žuber je danas percipiran kao jedini autor koji je čitavog života pisao isključivo sveske. Svoju povlašćenu podlogu koristio je kao prostor za istraživanje i isprobavanje, a ona je s vremenom sama po sebi postala umetnički objekat.

Uza sve to, Žuber je dodatno zadužio panteon pisaca teftera time što iz svezaka nije objavio ni red.

Pretežna tema Žuberovih zapisa jeste misao, njeno funkcionisanje i način na koji se javlja. Za razliku od Lihtenberga (ili, među kasnijim sveskopiscima, Cvetajeve i Siorana), Žubera ne zanima aforistično kompresovanje ideje. Ali zato ga strastveno interesuje proces

artikulacije misli i njena elaboracija. S godinama je Žuber sve više sumnjao u domete dosledno sprovedene misli i linearnog dela, zaokruženog po receptima 19. veka. Savršeno zaokružen tekst, kako piše 17. aprila 1799, „pred nama je, divimo mu se, ali on ostaje izvan nas“. Prema Žuberu, misao neće biti ubedljivija ako se iz nje iscedi „ono najbolje“ i dobije ni ekstrakt sažme u sentenciju.

Žuberovom dahu odgovarala je otvorenija, dijaloška forma. Tom razgovornom modusu u prilog govori činjenica da su njegove beleške uglavnom nastajale na marginama obimne lektire, prepiske i razgovora, i da su bez svesti o toj referentnosti uglavnom nerazumljive. Među autorima, daleko najčešće pominje Platona i Homera; osim njih veoma su prisutni Kant i Ruso, Berkli i Volter, kao i niz bližih, danas manje poznatih savremenika.

Na početku, Žuberu su sveske služile za planiranje linearnijih celina, oglada ili rasprava. Međutim, s vremenom je, odgurnuvši zamišljenu realizaciju u drugi plan, samo beleženje postalo autorova preokupacija. Zapisi su postepeno izgubili spoljnu svrhovitost i postali neupotrebljivi van konteksta sveske.

Intimna revolucija

Rođen 1754. u Montinjaku u Dordonji, kao drugo od trinaestoro dece, Žozef Žuber je sa četrnaest godina upisan u Kolež de l'Esquil u Tuluzu, pod upravom katoličkog reda Doktrinara. Iako je sa osamnaest i sam postao veroučitelj i iskušenik, godine 1773. odriče se redovničkih ambicija i vraća laičkom životu. Odlazi u Pariz gde stupa u kontakt sa Didroom i Retifom de la Breton, sa Lujem de Fontanom i Šatobrijanom; ova dvojica će mu ostati doživotni prijatelji.

Pri prvom dodiru sa prosvetiteljstvom biće fasciniran, kako zbog njegove eklektičnosti, tako i zbog odbacivanja religije i crkve kao autoriteta. Na njegove rane radove naročito će uticati Didro. Predgovarač poslednjeg izdanja *Svezaka*, Žan-Pol Korseti, upravo uplivu ovog filozofa pripisuje Žuberovu rano razvijenu težnju ka nelinearnom pisanju i heterogenoj erudiciji. Po njemu, metoda enciklopedista „u mnogo čemu najavljuje metodu svezaka. Žuber čita, pabirci sa svih strana, niže ideju za idejom i time utvrđuje relativnost svakog 'kontinuiranog' filozofskog govora".¹ I sam Žuber, svestan svoje spremnosti da skače s teme na temu, osvrće se na to u jednom zapisu iz 1808: „Ja sam, kao Montenj, 'nesposoban za neprekidni filozofski govor'".² (Ovaj samokritični govor karakterističan je za veliki broj zapisa.)

Predrevolucionarne godine Žuber provodi u prestonici gde će raditi na nekoliko oglada. Najambiciozniji među njima, takođe didroovski po inspiraciji, nosi naslov *Sveopšta blagonaklonost* (*Bienveillance universelle*). Po navodima Žane Bonije, još nekoliko rasprava je tada na Žuberovom radnom stolu: on je „spremao, ali nije dovršio i *Pohvalu Džejmsu Kuku*, pomorcu, započetu povodom jednog konkursa Marsejske akademije. Nagrada je iznosila 1200 funti, što bi Žuberu tada bilo dobrodošlo. Međutim, pisanje mu je bilo samo izgovor za čitanja i sanjarenja".³

¹ Corsetti, u: Joubert: 1994, str. 18.

² Joubert: 1938, t. 2, 638.

³ Beaunier, u: Joubert: 1938, I, 15.

Ovakvu ocenu će iznositi većina komentatora Žuberovih svezaka. Od suvislih komentara samog teksta njima je uglavnom bilo važnije da lamentiraju nad tim što od toga za života ništa nije objavio, umesto da shvate zašto je od toga odustao. Iako nijedan od planiranih ogleada neće biti dovršen niti objavljen, Bonije upravo nakon brojnih nacрта za „Pohvalu Kuku“ situira početak prve od 205 malih svezaka koje će Žuber otad ispunjavati. Prva rečenica prve sveske, „Te lepe mornarke...“, što je komentar na jedan Kukov pasaž, zabeležena je u oktobru 1786. Njom je otpočeta doživotna praksa zapisivanja.

Nakon izbijanja Revolucije, koja, prema Andreu Bonijeu, u njemu izaziva pomešane reakcije, početkom devedesetih godina, Žuberu je dosta Pariza. Konkretna revolucija izigrala je njegova očekivanja. U njoj, posle početnog oduševljenja, sve više vidi profanu realizaciju prosvetiteljskih ideja i postepeno je proglašava neuspehom. „Revolucija je progurala moj duh iz stvarnog sveta“, piše 25. marta 1802, „tako što mi ga je prikazala u previše užasnom svetlu.“ U trideset osmoj godini Žuber se ženi i seli u Vilnev-na-Joni, a nakon majčine smrti, 1800. godine, sve će ređe odlaziti u Pariz.

Godine 1803. umire i njegova bliska prijateljica, Šatobrijanova ljubavnica, Polin de Bomon. Ovaj događaj mnogi priređivači, posebno Andre Bonije, ističu kao veoma važan za Žubera, sugerišući da je njegova veza sa Bomon bila više od prijateljstva. Napustivši burnu političko-književnu scenu, Žuber se u provinciji sve više posvećuje sveskama. Piše sve redovnije, beleške postaju opširne i razrađene, a stranica biva poprište stenografije koja je vizuelno sve razgranatija.

U tom trenutku, po rečima Filipa Manžoa, Žuber donosi za sveske veoma važnu odluku. „Kada su sveske stekle istinski značaj u Žuberovim očima“, piše Manžo, „on je počeo da ih vodi olovkom. (...) Napustivši prethodno željenu karijeru književnika, nakon svoje ‘intimne revolucije’, kako bi rekao Šarl de Bos, Žuber ostavlja pero i opredeljuje se za minu.“⁴

Promenom sredstva pisanja, tekst postaje ličniji, slobodniji, materijalno fragilniji i neobavezniji. Po našem mišljenju, upravo zahvaljujući prelasku na olovku, sveske su izgubile odliku „teksta“. Sa grafitom u rukama Žuber stiže potez crtača. Tako napokon može adekvatno da istražuje proces koji se odvija između nacрта i konačne verzije. Usled tog prelaska, ideja o objavljivanju finalnog destilata takvog pisanja postepeno će otići u drugi plan. Žuberove sveske su, kako dodaje Manžo, postale slika oklevanja „između privremenog i definitivnog, između intimnog i javnog, i s jedne strane su težile formi, a s druge beskrajnom raspisivanju. Čas rukopis podražava knjigu i njenu pripremu, čas dočarava njenu potpunu suprotnost, lebdeći između dela, mogućnosti dela i neobjavljivanja“.⁵

Žuberovo povlačenje praćeno je odlučnim odustajanjem od objavljivanja. Mnogi su ga ubeđivali da objavi nešto od svojih zapažanja: prijatelj Fontan mu je savetovao da priredi jednu zbirku maksima. Žuberu to nije ni padalo na pamet. Želja za spisateljskom slavom, ili skromnije rečeno, za čitaocem, definitivno je ustupila mesto upoznavanju sa sopstvenim tokom mišljenja i pisanju za sebe. To je i česta, opsesivna beležaka: Žuber tako piše 1803:

⁴ Mangeot: 1990, str. 82.

⁵ Isto.

„...jer ono što treba staviti u delo i ono što iz njega treba izostaviti je beskrajno“, a zatim „...i voleo bih da mislim ispod stakla“.⁶

Eto još jednog motiva koji savremenog čitaoca asocira na Valerija i njegovo iskustvo vođenja svezaka, koje su mu najpre služile kao utočište od "književnog sveta". Može se reći da je Valeri najviše od ovde prisutnih sveskopisaca uradio na prepoznatljivosti privatne književnosti u dvadesetom veku i da je za Žubera učinio mnogo više nego njegovi potonji priređivači. Tek posle Valerijevih svezaka, Žuberove su postale čitljive u izvornom stanju. Na Valerija, autora koji je ovakvu vrstu privatne književnosti učinio prepoznatljivom za dvadeseti vek, i posle čijeg iskustva je Žuber postao čitljiv u izvornom stanju.

Kolo priređivača

Za većinu autora iz našeg korpusa sveske kao praksa često ispunjavaju i funkciju samovoljnog medija nastalog nakon ukidanja potrebe za neposrednim slušaocem. Postaju veštački uređeni prostor i vreme za beskrajni, nedovršivi solilokvij svojih vlasnika. Ali to ne znači da se misao o mogućnosti njihovog objavljivanja potpuno proteruje. Ona je samo odložena, da ne bi ometala pisanje sâm. „Ako umrem i za sobom ostavim nekoliko misli o važnim temama“, napisao je Žuber sa 29 godina, „koliko god one bile rasute, u ime čovečanstva preklinjem one koji ih se dokopaju da ne uklone nijednu reč za koju im se učini da se suprotstavlja ustaljenim idejama.“⁷

Mora se konstatovati da je ova piščeva želja ostala neuslišena. Ni danas, skoro dvesta godina pošto su pronađene sveske, niko nije našao za shodno da ih objavi u celosti, a da nešto ne izostavi ili da ih ne sredi po svom nahođenju, niko nije našao za shodno da ih objavi a da nešto ne izostavi ili da ih, po svom nahođenju, ne sredi. Žuberove sveske su, u poređenju sa Lihtenbergovim *Tefterima*, imale mnogo manje sreće sa posthumnim priređivačima i komentatorima. Do toga, moramo dodati, nije došlo samo zbog nesposobnosti priređivača (mada je taj faktor veoma važan), već i zbog nepodesnosti građe za objavljivanje.

Prvi priređivač Žuberovih zapisa bio je Šatobrijan. On će 1838. napraviti izbor iz rukopisa i u poverljivom tiražu, za rođake i prijatelje, objaviti *Zbirku misli gospodina Žubera (Recueil de pensées de M. Joubert)*. Delovi predgovora ukazuju na to da je ovakvu knjigu zapravo zamislila gospođa Žuber, a da ju je Šatobrijan samo uredio.

Kao da se osvrnuo na pokojnikovu bojazan za posthumnu sudbinu svezaka, Šatobrijan u predgovoru piše: „Među fragmentima g. Žubera pročitao sam sledeće reči: 'Svilena buba veze svoje čaure, i ja vezem svoje; ali niko mi ih neće odmotati.' E ja sam ih odmotao. Razvrstao sam teme koje su bile izmešane na njegovim zgužvanim papirima, pa ipak im nisam dao previše *naslova*, kako bih *misliocu* ostavio nešto od raznolikosti njegovih misli. Iz ovih lepih stranica videće se koliko sam u tom procesu izgubio i za šta je svet ostao uskraćen.“⁸ Opisujući materijalno stanje svezaka, Šatobrijan koristi izraz *chiffons de papier*, što bi se u nešto emotivnijem registru moglo prevesti kao „bezvredne hartijetine“. Ovakvu ocenu srećemo i kasnije, među drugim autorima. Konstatacija haosa često je prva reakcija pro-

⁶ Joubert: 1938, I, 377

⁷ Bellesort, u: Joubert: 1938, I, str. 10.

⁸ Chateaubriand, u: Joubert: 1838, str. 5–6.

nalazača pred materijalom koji je za sobom ostavio sveskopisac. (Na kraju krajeva, i mnogih čitalaca, kad se sveske najzad objave.)

Usred tog veka koji je, kako smo videli i u slučaju Lihtenbergove recepcije, toliko bio naklonjen maksimama, ni Šatobrijan nije odoleo iskušenju da Žuberove sveske tako orijentiše. U *Zbirci misli gospodina Žubera*, knjizi od skoro 400 stranica (po današnjim merilima, knjižuljku od sto) Šatobrijan je izabrane Žuberove fragmente poređao u devet tematskih ciklusa. Počasno mesto zauzele su misli o Bogu, a začelje misli o „Gospodinu Žuberu lično“. Opredelivši se za aforistične zapise, Šatobrijan je svog prijatelja svrstao direktno u moraliste, u produžetku Larošfukoa i Vovnarga. Već je Sent-Bev u *Časkanjima ponedeljkom* pisao o njemu kao njihovom učeniku. (I ta ocena svedoči kako je teško bilo uklopiti Žuberu u moralistički kalup.)

Ali Šatobrijan se potrudio. Njegova redakcija svesno je zanemarila preispitivačka meandriranja karakteristična za rukopis. Došlo je do nužnih uprošćavanja. U fragmentima u kojima je Žuber oklevao, Šatobrijan se opredeljivao. Tamo gde je autor tragao, ovaj vredni čitalac je preskakao stranice, povezivao i „nalazio“. Ponavljanja su u potpunosti sravnjena i opredelilo se za najbolju verziju. Priređivač je usput bez zadržke izbacivao sve što se nije uklapalo u aforizam kako ga je zamišljao u skladu sa svojim dobom.

Koliko god se danas slagali u oceni da je Šatobrijanova orijentacija bila proizvoljna, ona će ostaviti dalekosežne posledice. U širem krugu čitalaca, Žuber je i danas poznat pre svega kao autor maksima. Samo su brojni fragmenti u kojima govori posprdno o gotovim sentencijama mogli Žubera da odbrane od te etikete, ali to za buduće čitaoce nije bilo dovoljno. Kada je reč o ovakvoj građi, priređivač uvek ima više autoriteta nego autor. Samo zato što je živ u trenutku objavljivanja knjige.

I naredni priređivač, Pol de Renal, zet Žuberovog brata, nastavio je da produbljuje imidž Žubera mislioca. Godine 1850. objavljena je njegova redakcija *Misli, maksima i prepiske gospodina Žubera*, u dva toma. Priređivač, nažalost, nije dočekao objavljivanje, ali zato je uspeo da dodatno modifikuje tekst i sakrije Žuberov izvornik. Njegove intervencije na fragmentima zadržale su se i u nekim savremenim izdanjima Žuberovih aforizama.

Renal nam je ipak važan jer je prvi put spomenuo same sveske, o kojima se izjasnio nešto iscrpnije i zrelije od svog prethodnika. Najpre je, procenivši sadržaj, utvrdio da je Žuber u tih „dvesta sveščica iz dana u dan beležio razmišljanja, maksime, analizu svojih lektira i doživljaje. Taj poslednji deo, pravi *dnevnik* koji je u periodu od više od trideset godina gospođa Žuber videla u rukama svog supruga, bio je jedini koji je smatrala dostojnim organizovanja u celinu. Međutim, misli su u njemu zapisane običnom olovkom. Upućivanja, šupljine, česte skraćenice i neopisivi nered otežavaju njihovo razumevanje i čitanje.“⁹

Budući da je zatekao nered, priređivač je sebe ovlastio da ga sredi. Nećemo ga kriviti: ipak je on bio član familije i morao je da brine o posthumnoj slici svog rođaka, po merilima datog trenutka. Od njega ćemo dobiti i prvi zvanični portret Žubera sa sveskom u ruci, naznaku da je Renal razumeo Žuberov proces pisanja više nego što to dočarava zbirka

⁹ Raynal, u: Joubert: 1850, I, str. 75.

fragmenata koju je priredio: „Često, čitajući stare sveščice, autor upotpunjuje ili menja svoju misao u tekućoj svesci, ne ukazujući na vezu između prisutnih reči. Piše danju i noću; ležeći u krevetu, stojeći u svojoj radnoj sobi ili u šetnjama, pešice ili u kolima; uvek sa sobom ima malu zlatnu olovku i svesku, i utisci su u njoj zabeleženi sa upornošću koja nikada ne jenjava, ali *bez doslednosti, bez pretenzije, uopšte ne predviđajući da će ih čitati neko drugi.*“¹⁰ Renal nam blagoglagoljivo nudi i portret sebe kao priređivača i tom prilikom dopunjuje opis Žuberove prakse. „Skupljao sam jednu po jednu od tih dragocenih reči koje je bacao na papir, kao da mu se prohtelo da ih tek tako otkotrlja, da ih razmotri zajedno s drugima i utvrdi kakvim plamenom sijaju. Birao sam ih sa jednakih listova, iz tog ogromnog špila karata koji sam veoma pažljivo pokušavao da metodično razvrstam. Spajao sam često razbacane delove jedne misli koju Žuberov prvi potez nije dočarao u celosti. Međusobno sam upoređivao protivrečne tvrdnje, nastojeći da prepoznam onu koja bi, u skladu sa autorovim genijem, jedina preostala nakon analize.“¹¹

Baš zato što se prema rukopisu odnosio onako kako bi se odnosio autor, Renal je sebe sprečio da taj „dnevnik“ objavi u celosti. Ali istovremeno, autorska mimikrija ga je ovlastila da uzme veću slobodu u manipulisanju tekstem. Budući da se opredelio za tematsko razvrstavanje, Renal nije oklevao da zapise rediguje, spajajući slične motive i odstranjujući sve što mu se učinilo suvišnim.

Jedan Žuberov zapis u Renalovoj redakciji glasi: „Ne glačam svoju rečenicu, nego ideju. Čekam da se napravi potrebna kap svetlosti i da mi otpadne sa pera.“¹² (Primetio sam, inače, da se u univerzitetskoj literaturi posvećenoj Žuberu ovaj fragment često citira.)

Uvidom u Bonijeovu redakciju iz 1938. ispostavlja se da je ovo kompilacija dva Žuberova zapisa iz 1804. Prvi, zabeležen 26. oktobra, glasi kao i prva rečenica. Ali drugi zapis, unet dva meseca kasnije, glasi: „Sve dok kap svetlosti koja mi je potrebna i koju čekam ne otpadne odatle.“

„Pero“ kojim se završava prvonavedeni zapis u potpunosti je invencija Žuberovog zeta.

Obznana sveskopisca

Prvo opsežno izdanje Žuberovih svezaka objavljeno je 1938. godine. Andre Bonije je u dva toma priredio *Sveske Žozefa Žubera (Les Carnets de Joseph Joubert)*, sa podnaslovom „Tekstovi prikupljeni sa originalnih rukopisa“. Bonije je bio u svoje vreme poznati dramski autor i romanopisac. Žuberu je posvetio nekoliko knjiga, koje su pretendovale da budu studije, a zapravo su bile romansirane biografije. U jednoj od njih, *La Jeunesse de Joseph Joubert (Mladi Žozef Žuber, 1918)* napisao je nešto i o sveskama, čiji je značaj u to vreme počinjao da uviđa: „Među dvadesetak hiljada stranica i šezdeset fascikli tih listova koji nisu bili namenjeni nama a koje je ispunio svojim gustim, pravilnim i kao nacrtanim rukopisom, nisam primetio jednu rečenicu koja bi mogla da naruši sećanje na njega. U njima sam pro-

¹⁰ Isto, str. 76, podvlačim ja.

¹¹ Isto, str. 77.

¹² Isto, str. 95.

našao svedočanstvo o jednoj divnoj i prefinjenoj inteligenciji, kao i elemente jedne filozofije koja se ne može uočiti u zbirci njegovih maksima.”¹³

Prema Žani Bonije, Maks Eger, helenista i priređivač Šatobrijanove i Sent-Bevove prepiske, ukazao je Andreu na postojanje svezaka, koje su mu potom Žuberovi naslednici poverili. Upoznavši se поближе sa sveskama tog moraliste koga je Sent-Bev ocenio kao drugorazrednog, Bonije stiče potpuno drugačiju sliku o njemu i praktično ceo život posvećuje obznanjivanju Žubera kao sveskopisca. Ali mit o Žuberu moralisti tada je bio prilično učvršćen. Već je bilo izašlo nekoliko zbirki misli na tragu Šatobrijanove i Renalove redakcije, bez konsultacije izvornih svezaka.

Tada dolazimo do još jednog ključnog momenta za istoriju teftera. Andre Bonije je prvi priređivač u našem korpusu koji je priređenu građu objavio pod naslovom „sveske”. Sasvim je izvesno da je naslov *Carnets* skovao pre svega zato što je želeo da ukaže na važnost i specifičnost materijalne građe, odbivši da im da naslov *Misli* kako bi se ogradio od prethodnih redakcija. *Carnet* je sveska manjeg formata; da je Žuber svoje beleške vodio u većim, stonim sveskama (kako je delom činio Valeri), možda bi knjiga ponela naslov *Cahiers*. U svakom slučaju, naslov nije pretendovao ni na šta drugo izuzev da bude ilustrativan. Kada se opredeljivao za njega, Bonije naravno nije mogao znati da će to postati generički naslov koji će pisci davati svim onim rukopisnim beleškama koje iz raznih razloga neće prozvati „dnevnicima”. Rukopisnost građe će postati presudna značajka tog žanrovskog samodefinisanja tipičnog za dvadeseti vek.

Iako je nastojao da objavi sve što je našao (*Les Carnets de Joseph Joubert* broje 937 stranica) i Andre Bonije je u rukopisu intervenisao. Njegov tekst pokazuje težnju da bude au-

¹³ Beaunier: u Joubert: 1938, str. 9; podvlačim ja.

tentičan prepis: on nastoji da ispoštuje datiranje unutar svezaka i većinu Žuberovih rukopisnih idiosinkrazija, počev od predrevolucionarnog pravopisa.

Međutim, bilo je dovoljno da nađene sveske „brižljivo prepíše“ da bi se u potpunosti izbrisala vizuelna dimenzija Žuberovih rukopisa. Koliko god da je nastojao da prikaže razvijanje Žuberovih ideja, Bonije se ipak opredeljivao za zaokružene misli, te ih je tako izdvojeno štampao na stranici i onda kada su bile izmešane izmešana sa svojim varijantama. Odbacivao je sve što mu je ličilo na skicu, nacrt, izostavljao izvode iz lektire i komentare, kao i sve svakodnevne spiskove (potrepština, knjiga, imovine...) koje je smatrao trivijalnim. Izvesnu brigu o rukopisu vidimo u činjenici da Bonije skreće pažnju na originalne stenografske skraćenice koje tumači (naročito u vlastitim imenima, u kojima Žuber izbacuje vokale), zatim na sredstvo pisanja (olovku, koja je povremeno podebljana perom). Ali grafičke intervencije uopšte ne reprodukuje već ih prepričava u fusnotama u sažetom obliku. Bonije se uglavnom zadovoljava da neki kuriozitet rukopisa dočara umesto da ga pokaže.

Time priređivač pokazuje da je, iako se pobunio protiv etikete moraliste, u suštini Žubera definisao kao mislioca, samo malo raspričanijeg nego što je do 1938. bio slučaj. Zbog toga je favorizovao fragmente o filozofskim lektirama, a sistematski izostavljao evidencije prihoda i rashoda.

Sticajem okolnosti, ni Bonije, kao ni Pol de Renal, nije dočekao objavljivanje *Svezaka Žozefa Žubera*. Umro je 1925. Trinaest godina je trajalo iščitavanje njegovih beležaka i komentara. Za taj posao bila je zadužena gospođa Žana Bonije, po zanimanju operna pevačica. Pored spomenute knjige *Žuberova mladost*, Bonije je objavio još dve posvećene ovom autoru: *Žuber i revolucija* (1918), kao i *Roman o prijateljstvu* (1924), posvećen vezi Žubera i Polin de Bomon. Njegova udovica je sebi dozvolila da napiše obiman predgovor za *Sveske*, u kojem preovlađuju ovlašni biografski podaci i nagađanja o Žuberovoj vezi sa Polin de Bomon a gde se veoma malo govori o samim sveskama. Komentarišući prethodne redakcije *Misli*, Žana Bonije ima smelosti da izjavi kako u Renalovo i Šatobrijanovo vreme „nije bila toliko na ceni autentičnost jednog rukopisa, ali vremena su se promenila“.¹⁴ Indikativno je pak da je ona sama u svom predgovoru na sličan način nefokusirano iscrpna.

Legenda o piscu bez knjige

Ni nakon Bonijeovog izdanja i uvida u sveske Žuber moralista nije proteran iz književne recepcije. Ovo treba pripisati samim sveskama kao građi i njihovoj nepodesnosti za posebnog čitaoca, zapravo izostanku želje priređivača da takvog čitaoca obuču.

Jedan od prvih prikazivača *Svezaka*, Viktor Žiro, koji je svojevremeno priredio jedan izbor iz misli, ovako se izjašnjava o njima: „Sad kad zahvaljujući Andreu Bonijeu imamo uvid u sve Žuberove sveske, iz njih treba izvući jednu knjižicu u kojoj bi se našlo ono najbolje i najsavršenije iz ovog dugog dnevnika.“¹⁵ Mnogima je kondenzacija jedini način da svare takav materijal. Nakon *Svezaka*, objavljen je veliki broj izdanja Žuberovih misli, između

¹⁴ Beaunier: u Joubert: 1938, I, 30.

¹⁵ Giraud: 1939, 432.

ostalih u redakciji Remona Dumea i Žorža Pulea. Smatram da je, za ilustraciju anomalija u recepciji, dovoljno reći da i danas na francuskoj Wikipediji pored Žuberovog imena stoji „moralista“.

Isto tako, ocena prvih priređivača da Žuber za sobom nije ostavio nikakvo delo nije se relativizovala. Naprotiv, među francuskim autorima kao da se učvrstila, takoreći metastazirala tek nakon objavljivanja njegovog životnog opusa.

Žozef Žuber je mnogima postao poznat posredstvom Morisa Blanšoa, dvadesetovekovnog francuskog esejiste u čijem se središtu interesovanja nalazi pojam dela, koje je u njegovoj teoriji poprimilo razmere bezmalo metafizičkog fenomena. Budući da je Žuber čitav život posvetio pisanju, a da za života nije objavio nikakvo konvencionalno delo, on je bio savršena podloga za Blanšoovu odbranu statusa čistog pisanja iz kojeg je uklonjen horizont bilo kakve realizacije. (Za tu misao presudan je bio Mallarmé i njegovo iskustvo pisanja Knjige, teksta koji je godinama najavljivao, a od kojeg su ostali samo fragmenti.)

Blanšo je Žuberu posvetio esej „Žuber i prostor“ u knjizi prigodnog naslova, *Buduća knjiga* (1959). Iako među prvima ističe važnost procesa pisanja, što će veoma uticati na novu kritiku i postepeno zanemarivanje uloge autora, Blanšo sâm pojam dela shvata veoma konzervativno. Delo je za Blanšoa neosporna datost, zatvoren rezultat, uklopljen u format koji odgovara epohi, nepromenljiv i maltene večan artefakt. Ali pošto je umanjio značaj autora, Blanšo nije bio u stanju da uvidi da su upravo sveske forma dela kompatibilna sa Žuberovim načinom pisanja: otvoreno, rukopisno i multiformno delo koje se teško može prepakovati u knjigu.

U spomenutom tekstu Blanšo sebi dozvoljava da Žubera čita psihoanalitički pa mu, prateći progresiju *Svezaka*, pripisuje namere. Uporedimo taj postupak sa Sanžom iz prethodnog nastavka feljtona i njegove želje da linearizuje Lihtenberga. Blanšo ne primećuje da se Žuber, odustavši od konvencionalne realizacije svojih beležaka, posvetio samoj svesci kao konceptu i delu. Umesto da razmotri Žuberov rezultat kao gotovu stvar, Blanšo ga posmatra kao privremeno, radno rešenje. Piše kako je, posvetivši se sveskama, Žuber „zagospodario jednom tačkom iz koje mu se činilo da proističu sve knjige, tačkom koja bi ga, ako je pronađe, oslobodila potrebe da je napiše“.¹⁶ Drugim rečima, Žuber je pisao i pisao, ali dosetio se da umre ne udarivši onu finalnu tačku, pečat koji će, iz Blanšooove vizure, garantovati „delo“.

Istina, Blanšo nije imao uvid u rukopis *Svezaka* i nije mu moglo pasti na pamet, kao Filipu Manžou, da su one svesno razvijeni rukopisno-književni koncept. Drugo, on je samo iskoristio Žuberov slučaj kako bi potkrepio svoje intuicije u vezi sa problematikom pisanja u odsustvu autora i dela. Zauzet meditacijama na tragu nepojmljive i nematerijalne mallarmeovske Knjige, Blanšo nije imao nameru da se Žuberu kao autoru ozbiljnije posveti. I dobro je.

Iako ga po mom mišljenju nije u potpunosti razumeo, a još nesrećnije ga dočarao, Blanšo je svojim tekstom mapirao Žubera i na neki način ga prisvojio svojim tumačenjem. Njegov opskurni esej bio je uticajan. U predavanjima *Priprema romana*, krajem sedamdesetih, Rolan Bart Žubera navodi isključivo u blanšoovskom ključu, kao primer autora bez dela. Ali

¹⁶ Blanchot: 1959, str. 75.

za razliku od svog učitelja, Bart njegove sveske ipak koncipira, i to opet malarmeovski, kao *albume*, knjige koje su nastale u toku pisanja, a ne na osnovu prethodno razvijenog plana. U tim predavanjima na Kolež de Fransu, uopšte važnim za problem sveske, Žuber je ipak prisutan samo dekorativno, kada je potreban neki citat koji će se založiti za ruševine nauštrb celine i za nezavršivost nauštrb zaokruženosti.

Blanšooov esej je otkrio Žubera i njegovom prvom prevodiocu na engleski, Polu Osteru. Tekstom "Žuber i prostor" završava se prvo izdanje zatvara prvo izdanje *The Notebooks of Joseph Joubert* iz 1983. Prevela ga je u to vreme takođe malo poznata Lidija Dejvis. To je svedeni izbor od dvestotinak stranica, bez datumâ, ponovljen 2005. u izdanju *New York Review of Books*.

Izdanje sadrži i šturi predgovor u kojem Oster pre svega nalazi mesta da oda poštu Blanšou: „Prvi put sam otkrio Žubera pre jedanaest godina, u eseju koji mu je posvetio Blanšo. On ga poredi sa Malarmeom i smatra ga najmodernijim piscem svog vremena koji se nama, današnjim čitaocima, obraća najdirektnije. Po mom mišljenju, ništa što je napisano o Žuberu ne bi moglo bolje da prati ovaj izbor.“¹⁷

Sasvim je onda logično što je Blanšooovo čitanje u potpunosti odgovorno za Osterov izbor i priređivački pristup. Ali ipak je za pohvalu činjenica da prvo izdanje Žubera na engleskom ne nosi naslov „Misli“.

Sveske kao beskonačan proizvod

Uz sve mane, Bonijeova redakcija, iako je u suštini linearizovan prepis Žuberovih sveza-ka, ipak je pionirska za sveskopisce dvadesetog veka. Nakon ta dva toma mnogi su mogli da počnu da razmišljaju o novom knjiškom pakovanju za svoje beleške koje se ne daju ni u kakav drugi međužanr uklopiti.

Međutim, paradoksalno, u ovom izdanju ponajviše se izgubila rukopisnost Žuberovih tefera. Da se ona otkrije, trebalo je sačekati 1994. godinu i izdanje *Četiri sveske* koje su priredili Filip Manžo i Dejvid Kinloh. Tek na osnovu tog izdanja moglo se videti da je Žuber, pišući sveske, razvio jednu spekulativno-grafičku tehniku zapisivanja koju bismo za ovu priliku mogli nazvati seizmografijom misli. (Njemu bi sigurno bilo draže da smo rekli „seizmografija duše“.)

Kako to beleženje izgleda u praksi? Žuber retko sabira misli u tišini pre nego što ih poveri papiru; on u glavi ne drži „konačnu verziju“, pa čak se i sam buni kada takvu sklonost primeti kod drugih autora. („Ne pišite reč koja upotpunjuje simetriju vaše rečenice i zaokružuje je“, beleži 25. juna 1797, „jer će čitaocu neizostavno sama pasti na pamet.“) Zаметke svoje misli voli da vidi slobodno razbacane na stranici. Pritom, dok ih beleži, rasporedom na stranici najčešće ne imitira prelom knjige, već se prema svesci ophodi kao prema bloku za skiciranje. Na nekim stranicama, da bi se sve reči rastumačile, svesku je potrebno neprekidno okretati u rukama. Njegovo pisanje je zbog ove prakse izgubilo linearnost i u onom osnovnom, vizuelnom smislu. Žuberova stranica ostala je bez dimenzije koja je čini pogodnom za preštampanje u knjizi.

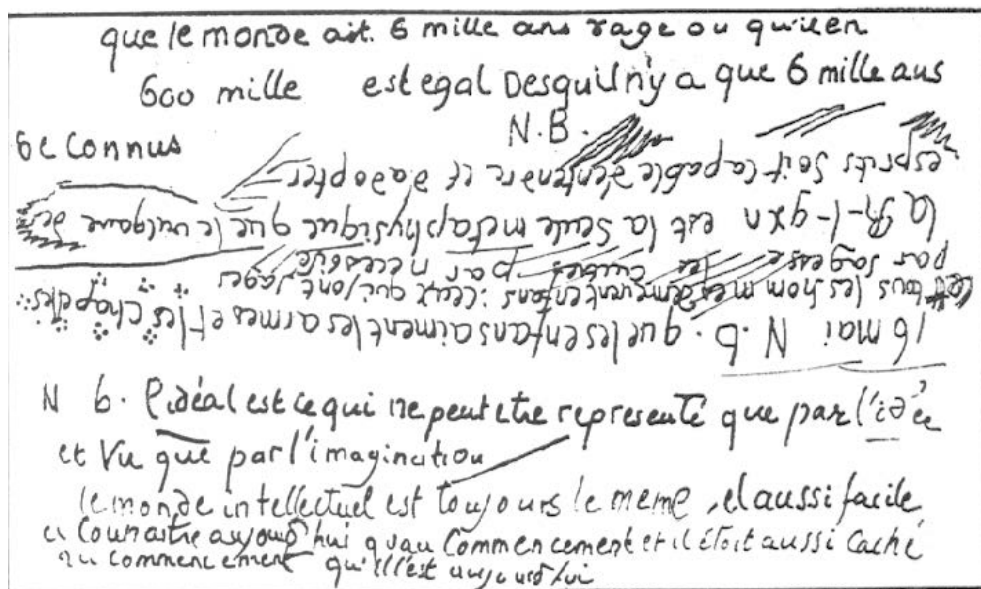
¹⁷ Auster, u: Joubert: 1983, str. X.

Žuber je najdalje otišao od svih sveskopisaca u vizuelnom pogledu. (S njegovim načinom korišćenja grafičkih elemenata može se donekle uporediti samo praksa Pola Valerija.) Kako navodi Dejvid Kinloh, u rukopisu Žuberove sveske „ocrtava se logika stvaralačkog procesa. S vremena na vreme, sveska se predstavlja kao nekakva virtualna knjiga, gusto ispresecana momentima odbacivanja i odlučivanja“.¹⁸ Skokovi i ispresecanost rukopisa ukazuju na mišljenje koje je neprekidno u pokretu, traženju, preispitivanju: „na delu“.

Diplomatska rekonstrukcija četiri Žuberove sveske koju su priredili Manžo i Kinloh ubedljivo je ukazala na vizuelnu dimenziju svezaka, dotad potpuno zanemarenu u korist sadržaja. U njima čitalac prvi put vidi kako se Žuberov rukopis, poput nekakvog sirovog organigrama, razgranava u svim pravcima, pri čemu se nijednom rukavcu ne daje prednost u odnosu na druge. A vidi i nešto još važnije, po čemu je Žuber i danas moderan: kako "misao" nastaje iz forme.

Tako su, sto pedeset godina nakon autorove smrti, ovi specijalisti napokon pružili opipljiv dokaz za ono što je dotadašnjim priređivačima promicalo: da je Žuber, svesno napuštivši perspektivu konvencionalne književne realizacije, zapravo celog života radio na svojim sveskama, sa predanošću pisca koji svoje delo sprema za objavljivanje. Njegovo sredstvo za istraživanje postalo je delo po sebi i njegov, da se tako izrazim, *beskonačan proizvod*.

Zar ne bismo danas Žuberovu svesku nazvali *artist book*, tim pre što nije imao nameru da je umnoži?

Jedna Žuberova stranica
(odlomak iz *Četiri sveske*, prir. Dejvid Kinloh i Filip Manžo)

¹⁸ Kinloch: 1996, str. 345.

LITERATURA:

Žuberova izdanja:

Recueil de pensées de M. Joubert, prir. Chateaubriand, Le Normant, Paris, 1838.

Pensées, essais, maximes et correspondance, 2 t., prir. Paul de Raynal, Le Normant, Paris, 1850, 1861.

Carnets, 2 t., prir. André Beaunier, Gallimard, Paris, 1938. (Novo izdanje: 1994, autor predgovora: Jean-Paul Corsetti).

The Notebooks of Joseph Joubert, prir. i prev. Paul Auster, North Point Press, San Francisco, 1983 (Ponovljeno izdanje: New York Review of Books, 2015).

4 carnets, prir. David Kinloch i Philippe Mangeot, Institute of Romance Studies, London, 1996.

Navedeni komentari:

Blanchot, Maurice, „Joubert et l'espace“ u: *Le livre à venir*, Gallimard, 1959, str. 71–90.

Corsetti Jean-Paul, „Eloge du fragment“, predgovor za izdanje *Carnets*, 1994, str. 7–22.

Giraud, Victor, „Joubert inconnu“, *Revue des deux mondes*, mart 1939, 417–432.

Kinloch, David, „Reading and Writing in Joubert's Carnets“, *The Modern Language Review* sv. 91, br. 2 (april 1996), str. 342–354.

Mangeot Philippe, „20 janvier 1800, À qui parles-tu?“ Joseph Joubert et l'écriture des carnets. U: *Littérature*, br. 80, 1990. *Carnets, cahiers*, str. 71–85.